

בנין וסתירה בכלים

א. ביצה כב ע"א

ואין זוקפין את המנורה. מאי קא עביד? אמר רב חנינא בר ביסנא: הכא במנורה של חליות עסקינן, דמחזי כבונה. דבית שמאי סברי: יש בנין בכלים, ובית הלל סברי: אין בנין בכלים ואין סתירה בכלים.

ב. שבת עד ע"ב

אמר רבא: האי מאן דעבד חביתא - חייב משום שבע חטאות, תנורא - חייב משום שמונה חטאות. אמר אביי: האי מאן דעבד חלתא - חייב אחת עשרה חטאות, ואי חייטיה לפומיה - חייב שלש עשרה חטאות.

רש"י

ואי חייטיה לפומיה - לעשות לה שפה הוסיף כאן תופר וקושר, שצריך לקשור לאחר התפירה, ומשום בונה ליכא לחיוביה לא בחבית ולא בתנור ולא בכורת, דאין בנין בכלים, מפשיט ליכא למימר בקנים, דאין הפשטה אלא בעור, ויש מפרשים: שקודח נקבים בעץ שתוחבין בו ראשי הקנים של שתי, ומחייב ליה משום טוחן, ולא נהירא לי, דההיא טחינה מלאכה שאינה צריכה לגופה היא, וטוב לי לפרש שעושה אותן דקות, והוי כמאן דסלית סילתי.

תוספות

חביתא ותנורא וחלתא - פי' רש"י דמשום בונה לא מחייב דאין בנין בכלים ואין נראה דדוקא במחזיר מטה ומנורה של חליות אמרי' דאין בנין בכלים אבל כשעושה לגמרי כל הכלי מחייב משום בונה דאמרין בריש הבונה (לקמן דף קב): האי מאן דעבד שופתא בקופינא דמרא חייב משום בונה וצ"ע דלא ליקשי ממנופח בכלי זכוכית דסוף פרקין.

ג. שבת קב ע"ב

והמסתת. מסתת משום מאי מחייב? רב אמר: משום בונה, ושמואל אמר: משום מכה בפטיש. העושה נקב בלול של תרנגולים, רב אמר: משום בונה, ושמואל אמר: משום מכה בפטיש. עייל שופתא בקופינא דמרא, רב אמר: משום בונה, ושמואל אמר: משום מכה בפטיש. וצריכא, דאי אשמעינן קמייתא - בההיא קאמר רב, משום דדרך בנין בכך. אבל עושה נקב בלול של תרנגולים, דאין דרך בנין בכך - אימא מודה ליה לשמואל. ואי אשמעינן בהא - בהא קאמר רב, משום דדמי לבנין, דעבדיה לאוירא. אבל שופתא בקופינא דמרא, דאין דרך בנין בכך - אימא מודה ליה לשמואל. ואי אשמעינן בהא - בהא קאמר שמואל, אבל בהנך תרתי - אימא מודה ליה לרב, צריכא. בעא מיניה רב נתן בר אושעיא מרבי יוחנן: מסתת משום מאי מחייב? אחוי ליה בידיה משום מכה בפטיש. והאנן תנן: המסתת והמכה בפטיש! - אימא: המסתת המכה בפטיש.

תוספות

האי מאן דעבד שופתא בקופינא רב אמר חייב משום בונה - ואף על גב דק"ל אין בנין בכלים אור"י דהיינו דווקא בהחזרת בתי תריסין או במנורה של חליות אבל בנין גמור מחייב בכלים כמו בקרקע כדאמרי' בס"פ כירה (לעיל דף מז). גבי מטה של טרסיים אם תקע חייב חטאת ומחזיר קני מנורה חייב חטאת וקרן עגולה ואין חילוק בין כלים לקרקע אלא במקום שאין חיוק ואומנות דבכלי לא חשיב בנין ובקרקע חשיב בנין ובפי' בכל מערבין (עירובין דף לה). גבי נתנו במגדל דמוקי לה רבה ורב יוסף במגדל של עץ דמ"ס כלי הוא ואין בנין בכלים ומ"ס אהל הוא התם מיירי במנועול וקטיר במיתנא כדמסיק אביי לבסוף ולא הוצרכו לפרש משום דפשיטא דבהכי איירי דבע"א יש סתירה ובנין בכלים וכן משמע מדמוקי אביי במנועול וקטיר במיתנא דהוי כמו חותמות שבכלים הא לאו הכי אסור ובריש סוגיא דפרין ואמאי הוא במקום אחד ועירובו במקום אחר הוא אף על גב דסתם מגדל של עץ הוא דהוי כלי כדמוכח בכמה דוכתי מעיקרא הוה סבר דאיירי שאי אפשר לקחת העירוב אלא על ידי סתירה גמורה.

האי מאן דעבד שופתא בקופינא רב אמר חייב משום בונה. איכא למידק והא אין בנין בכלים כדאמרין בפרק שני דביצה (כ"ב א'), ויש מפרשים דכי אמרינן אין בנין וסתירה בכלים הני מילי בכלי שנתפרק כגון מנורה של חוליות וכדשרו בית הלל לזקוף את המנורה ביום טוב, אבל לעשות כלי לכתחלה אין לך בנין גדול מזה ואין זה נקרא בנין בכלים שהרי אינו כלי אלא עושה כלי, ובוזה ניחא לי הא דאמרין לעיל בפרק המצניע (צ"ה א') דמגבן חייב משום בונה, ואם אין בנין בכלים היאך אפשר שיש בנין באוכלין אלא שהעושה דבר מתחלתו חייב משום שהוא עושה כלי והוא הבונה, ולפי זה כתב הרמב"ן ז"ל דאפשר שכל כלי שצריך אומן בחזרתו מיחייב משום בונה דהוה ליה כעושה כלי מתחלתו שהרי משעה שנתפרק ואין ההדיוט יכול להחזירו בטל מתורת כלי, והיינו דגזרינן בפרק כירה (מ"ו א') במנורה של חוליות ואסרינן לה אפילו לטלטל גזירה שמא תפול ותתפרק לגמרי ויחזירנה ונמצא עושה כלי בתחילה, אבל אין נראה כן דעת הרב אלפסי ז"ל לפי שהשמיטה מן ההלכות לומר שאינה הלכה דאזלא כמאן דאמר יש בנין בכלים, ובמקומה (שם) כתבתיה, וכן בפרק קמא דמסכת ביצה (י' א') גבי תריסי חנויות בסייעתא דשמיא, ולפי הסברה הזאת הא דאמרין במאן דעבד חלתא שהוא חייב שלש עשרה חטאות כדאיתא בפרק כלל גדול (ע"ד ב'), חד מינייהו משום בונה והכין איתא בירושלמי (פ"ז ה"ב), והא דפליג הכא שמואל ואמר משום מכה בפטיש משום דסבירא ליה דבדבר מועט כזה ליכא בנין אלא משום גמר מלאכה דהיינו מכה בפטיש.

ה. שבת קמו ע"א

משנה. שובר אדם את החבית לאכול הימנה גרוגרות, ובלבד שלא יתכוין לעשות כלי. ואין נוקבין מגופה של חבית - דברי רבי יהודה, וחכמים מתירין. ולא יקבנה מצדה, ואם היתה נקובה - לא יתן עליה שעוה, מפני שהוא ממרח. אמר רבי יהודה: מעשה בא לפני רבן יוחנן בן זכאי בערב, ואמר: חוששני לו מחטאת.

ו. ביצה לג ע"ב

דתניא, רבי אליעזר אומר: נוטל אדם קיסם משלפניו לחצוץ בו שיניו, וחכמים אומרים: לא יטול אלא מאבוס של בהמה. ושיון שלא יקטמו, ואם קטמו לחצוץ בו שיניו ולפתוח בו הדלת, בשוגג בשבת - חייב חטאת, במזיד ביום טוב - סופג את הארבעים, דברי רבי אליעזר. וחכמים אומרים: אחד זה ואחד זה אינו אלא משום שבות. רבי אליעזר דקאמר התם חייב חטאת - הכא פטור אבל אסור, רבנן דקא אמרי התם פטור אבל אסור - הכא מותר לכתחלה. ולית ליה לרבי אליעזר הא דתנן: שובר אדם את החבית לאכול ממנה גרוגרות, ובלבד שלא יתכוין לעשות כלי? - אמר רב אשי: כי תניא ההיא - במוסתקי.

ז. עבודת הקודש | בית מועד שער א סימן יב

סח) מסלקין תריסי תיבה שידה ומגדל שבחנניות להוציא מהן תבלין או פירות ביום טוב. ולא זו בלבד אלא אף מחזירין, שאין בנין וסתירה בכלים.

ע) ובמה דברים אמורים בשאין שם פתח, אבל יש שם פתח משתמש דרך הפתח. ובשאין להן ציר כל עיקר, ואפילו בשיש להן ציר באמצע ואין להם ציר מן הצד, ואפילו מחזיר כל צרכו מותר. ובלבד שלא יתקע. ואם תקע הרי זו מלאכה גמורה וחייב משום מכה בפטיש.

ח. רמב"ם | שבת פרק י

[יג] העושה אהל קבוע הרי זה תולדת בונה וחייב, וכן העושה כלי אדמה כגון תנור וחבית קודם שישרפו הרי זה תולדת בונה וחייב, וכן המגבן את הגבינה הרי זה תולדת בונה, ואינו חייב עד שיגבן כגרוגרת, המכניס יד הקדרום בתוך העין שלו הרי זה תולדת בונה וכן כל כיצא בו, וכן התוקע עץ בעץ בין שתקע במסמר בין שתקע בעץ עצמו עד שנתאחד הרי זה תולדת בונה וחייב.

[טו] הסותר כל שהוא חייב, והוא שישתור על מנת לבנות, אבל אם סתר דרך השחתה פטור, הסותר אהל קבוע או שפרק עץ תקוע הרי זה תולדת סותר וחייב והוא שיתכוין לתקן.

(ז) (פמ"ג) שדין הכוס וכו'. ולכאור' גם הנודות של בדיל שיש לנו שיש בה שרוי"ף אסור עכ"פ להדקה בחזק כמו במטה של פרקים ולדיעה אחרונה היה לנו לאסור אפי' להדקה ברפיון כיון שדרך להדקה אלא דנרא' דדוק' בכוס יש מי שמחמיר שא"צ לפורקו כי עיקר תשמישו שלא ע"י פירוק מה שא"כ בנוד שעיקר תשמישו ע"י פירוק תמיד לא מקרי גמר מלאכ' אפי' אם הוא תוקע בחזק השרוי"ף ולענין הלכ' לענין כוס ודאי צריך ליזהר שלא לפורק' כלל כמהר"מ כיון דאין צורך שבת בזה אבל אם הוא לצורך גדול יש לסמוך להקל:

טז. שמירת שבת כהלכתה | פרק כג - מהדורה שלישית

[מח] מושב של כסא שאינו מחובר אל הכסא, מותר להסירו וגם לשוב ולהחזירו למקומו המיועד בכסא (כמובן בחיבור ללא ברגים).

[נא] גומיות שמהדקים אל רגלי הכסא או השולחן (כדי למעט את הרעש בשעת הזזתם), אסור להצמידם, וגם להסירם - אסור.

טז. שמירת שבת כהלכתה | פרק מח - מהדורה שלישית

ג. אסור להפוך עגלת-תינוק לעגלת-טיול ולהיפך או לחבר מושב לעגלת תינוק (כדי להושיב עליו ילד גדול יותר) כשהדבר נעשה על-ידי הברגת ברגים שאינם עשויים לפתיחה ולסגירה בתדירות, אבל אם הוא נעשה בעזרת צירים או וויות וכדו' - מותר.

יז. טור אורח חיים | הלכות שבת סימן שיג

מטה של פרקים אסור להחזירה ולהדקה ואם תקע חייב חטאת ואם היה רפויה מותר לכתחלה וראיתי כתוב על שם הר"ם מרוטנבורג דה"ה כוס של פרקים אסור להחזירו אא"כ יהא רפוי ונרא' דכוס אין דרך להדקו כל כך ושירי בכל ענין

יח. רא"ש | מסכת שבת פרק ג סימן כג

כג תנא מלבנות המטה ולוחין של סקיביס לא יחזיר ואם החזיר פטור אבל אסור ולא יתקע ואם תקע חייב חטאת. רשב"ג אומר אם היה רפוי מותר*:

הגהות אשרי

* לפי מה שמפרש בריש במה טומנין צ"ל דוקא בדבר שאין דרכו לתקוע מותר אם היה רפוי. ה"ג. מהר"ח:

יט. שולחן ערוך הרב | אורח חיים סימן שיג

וכוס של פרקים יש אומרים שאף שדרכו להיות מהודק קצת מותר להחזירו ולהדקו קצת ואין חוששים שמא יתקע בחזק לפי שאין דרך הכוס כלל להדקו כל כך בחזק עד שיתחייב עליו משום בונה ולא אסור להדק אפילו מעט אלא במטה של פרקים וכל כיוצא בה משאר הכלים שיש לחוש בהם שמא יתקע בחזק ויש אומרים שאין חילוק בין כוס לשאר כלים ואסור להחזיר הכוס אלא אם כן מניחו רפוי לגמרי ויש להחמיר כדבריהם אלא אם כן במקום צורך גדול אזי יש לסמוך להקל אם אין דרך הכוס כלל להדקו בחזק.

כ. משנה ברורה | שו"ע או"ח סימן שיג

{מה} {פרקו ולהחזירו - כשהוא^(ז) רפוי והטעם דאין דרך להדק כ"כ בחזק שיהיה חשוב כמו תקיעה וע"כ אין לחוש שמא יתקע והיש מי שאומר ס"ל כיון דעכ"פ דרך להדק גם ברפוי אסור כמו במטה של פרקים. כתב המ"א דכוסות שלנו העשויים בחריצים סביב [כמו אלו שיש שרוי"ף סמוך לרגלם] ומהודקים בחזק לכו"ע אסור וכיסוי הכלים אפילו אם עשויים כך שרי דהתם אין עשויים לקיום רק לפותחן ולסוגרן תמיד וכ"כ הט"ז ואפילו הכלים שאסור לפורקן ולהחזירן מ"מ לטלטלן שרי ולא גזרו אלא במנורה שדרכה להתפרק כמש"כ ס"ס רע"ט וכל כיוצא בו אבל דבר שאין דרכו להתפרק שרי בטלטול:

שער הצינן

(ל) כן פירש הט"ז, ולישנא דהטור שכתב דשרי בכל ענין, צריך עיון לפי פירושו:

[א] העושה נקב שהוא עשוי להכניס ולהוציא כגון נקב שבלול התרנגולין שהוא עשוי להכניס האורה ולהוציא ההבל הרי זה חייב משום מכה בפטיש, לפיכך גזרו על כל נקב אפילו היה עשוי להוציא בלבד או להכניס בלבד שמא יבוא לעשות נקב שחייבין עליו, ומפני זה אין נוקבין בחבית נקב חדש ואין מוסיפין בו, אבל פותחין נקב ישן, והוא שלא יהיה הנקב למטה מן השמרים שאם היה למטה מן השמרים הרי זה עשוי לחזק ואסור לפתחו.

י. רמב"ם | שבת פרק כב

[כה] התקוע חייב משום בונה לפיכך כל הדלתות המחוברות לקרקע לא נוטלין אותן ולא מחזירין גזירה שמא יתקע, אבל דלת שידה תיבה ומגדל ושאר דלתות הכלים נוטלין ולא מחזירין, ואם נשמט ציר התחתון שלהן דוחקין אותו למקומו, ובמקדש מחזירין אותו, אבל ציר העליון שנשמט אסור להחזירו בכל מקום גזירה שמא יתקע.

[כז] ... ואין מחזירין מנורה של חליות ולא כסא המפוצל ולא שולחן המפוצל וכיוצא בהן מפני שנראה כבונה, ואם החזיר פטור שאין בנין בכלים ואין סתירה בכלים, ואם היה רפוי מותר להחזירו, ואין מתקנין חליות של שדרה של קטן זו בצד זו מפני שנראה כבונה.

יא. רמב"ם | שבת פרק ז

[ז] וכן הלוקח חלב ונתן בו קיבה כדי לחבצו הרי זה חייב משום תולדת בורר שהרי הפריש הקום מן החלב, ואם גבנו ועשהו גבינה חייב משום בונה, שכל המקבץ חלק אל חלק ודבק הכל עד שיעשו גוף אחד הרי זה דומה לבנין, וכן לכל מלאכה ומלאכה מאלו האבות יש להן תולדות על דרך זו שאמרנו, ומגוף המלאכה הנעשית בשבת תדע מעין איזה אב היא ותולדת איזה אב היא.

יב. שו"ע או"ח | סימן שיג

[ז] מטה של פרקים אסור להחזירה ולהדקה, ואם תקע חייב חטאת; ואם היא^(כז) דרכה להיות רפויה, מותר לכתחלה, (ובלבד שלא יהדק).^[כז] וכוס של פרקים, מותר^(כח) לפרקו ולהחזירו בשבת. ויש מי שאומר^(כט) שדין הכוס כדין המטה. הגה: ואם דרכו להיות מהודק אף על גב דעכשיו רפוי, אסור (מיימוני פכ"ה והגהות אשרי"י וכל בו וכן נראה דבר הטור).

יג. מגן אברהם | שו"ע או"ח סימן שיג

[יא] (פמ"ג) דרכה להיות רפויה. ז"ל הכלבו בשם הראב"ד דברים שאין אדם מקפיד עליהם אם יתענע בתוך החזר מותר דאין לגזור אלא בדבר שצריך להיות מעמידה בדוחק אבל בסמ"ג איתא דדוקא דבר שצריך גבורה ואומנות אסור:

[יב] (פמ"ג) וכוס כו' מותר. שאין דרך להדקו כ"כ (טור) ונ"ל דכוס' שלנו העשוי' בחריצים סביב ומהודקים בחזק לכ"ע אסור ול"ד לכיסוי הכלים שעשויים כך דהתם אין עשויים לקיום רק לפתחן ולסוגרן תמיד עסי' ש"ד ס"י וכתב ב"י דרפוי ואינו רפוי ג"כ אסור ומשמע מפשט הפוסקים דכל הכלים האלו שרי לטלטלן ולא גזרו אלא במנור' שדרכה להתפרק כמ"ש ססי' רע"ט וה"ה כל כיוצא בו אבל דבר שאין דרכו להתפרק שרי בטלטול:

יד. שער הצינן | סימן שיג

[לב] והיינו, אפילו להדקו ברפוי, מטעם שמא יהדק בחזק. והנה מלישנא דהמגן אברהם מוכח דכשיהדק בחזק על ידי השרוי"ף הוא חשוב כמו תוקע ממש, ועל כן אסור אפילו להטור בכל גווי, ומהט"ז בריש סעיף קטן ז משמע דסבירא לה דאפילו על ידי שרוי"ף בחזק הוא רק איסור דרבנן, ואם כן ממילא לדעה ראשונה דהוא דעת הטור שרי כשמהדקו ברפוי. ועיין בספר מאמר מרדכי שמארין בענין כלי של שרוי"ף ומצדד להקל, ומכל מקום מסיק דלמעשה יש להחמיר כהמגן אברהם, אך בעיקר הדין משמע שם דסבירא לה דעל ידי שרוי"ף הוא רק איסור דרבנן בכל גווי, עיין שם:

[לג] מגן אברהם ואליה רבה ושולחן עצי שטים ושאר אחרונים:

